

KULTUR

En sport för huliganer spelad av gentlemän

Det dröjde inte länge innan första skandalen i EM. Engelska och ryska fans bråkade och gav fotbollen ett ännu sämre rykte. Idag möts England och Wales. Ärkerivalerna. I rugby är det jämnt, med ett aningen bättre Wales de senare åren. I fotboll har England varit överlägsna.

Men den stora skillnaden är fansen. Beteendet.

För tio år sedan såg jag min första rugby match i Cardiff. Wales-Australien inför 74 158 åskådare. I hela stan syntes två poliser.

Vid VM i höstas togs Cardiff över av rugbyns positiva stämning. Jag förvånades

själv över hur jag faktiskt kände mig som en del av något större. Jag som har så svårt för människor i flock och gruppmoralitet. Och inte ens är walesare.

Så jag har ny förståelse för fotbollens lockelse. Men inte för baksidorna. Hur kan två bollsporter locka fram så oli-

ka egenskaper, på plan och utanför? "Fotboll är en sport för gentlemän spelad av huliganer, rugby är en sport för huliganer spelad av gentlemän" är en beskrivning, inte en förklaring. Risken är ju att det dåliga beteendet apas efter och inte tvärtom.

BELLA STENBERG

Ord och bild med spelrum för sorgsen humor

Julian Birbrajers bok **BE** innehåller sju fotografiska bildsviter som ställts ut under årens lopp. Här blir fotoboken ett utställningsrum. Mikael van Reis har besökt det.

KONST

JULIAN BIRBRAJER

BE

Passage

Ord och bild berör varandra på ett ibland förvillande vis. Ords mening skiftar med den ljudmässiga skillnaden mellan bokstäver (som märks när röd blir död), medan den fotografiska bilden liknar ett föremål genom avbildningens analogi.

Det är också den konstnärliga synvinkeln i Birbrajers "fotolingvistiska" **BE** (Passage), vilket är en med utsökt exakthet formgiven bok där en paginering vore en fadäs. Fotoboken är ju numera ett utställningsrum – som här. Poeten Gabriel Itkes-Sznep skriver en initierad efterskrift.

Varje uppslag har en konceptuell renhet som korsar bild och ord med spelrum för sorgsen humor. All lek äger ett allvar, det tunga döljer en lätthet. Jag finner det sympatiskt, även om det hela bygger mer på återvinning än nyupptäckter. Vad är nu **BE**? Ett svenskt verb för bedja eller rent av initialerna i något namn? Kanske bara B. Efter A kommer B. B som i Barndom.

HAR INTE VARJE barndom en egen färglära? "Green is the new black", är en inledande titel. Sedan följer spanska färgord. Verde (grönt) skrivs svart mot gult. Amarillo (gult) skrivs svart mot grönt. Vad är sant – det vi ser som färg eller det vi läser? Jag kan djupast sett

Bild: JULIAN BIRBRAJER **INVERSIONS**. Vid närmare studium visar sig hela spegelbilden vara en målning.

bara uppfatta färgen gul på mitt eget barnspråk. Amarillo hör till någon annans barndom.

I en svit ordremsor delas varje ord av en lucka – "mind the gap" – och nya betydelser uppstår. Några känner vi redan till från Marcel Duchamps gamla ordlekar. Hos Birbrajer: "readymade" som lätt blir "ready" "maid" eller det tungt svenska i "barn" och "dom". Vitsar som upprepas blir dessvärre lätt triviala.

Birbrajers bilderbok spelar alltså med egenskaperna lätt och tungt, vilket blir mer uppenbart när vi möter skivstångstyngder av märket Spartacus och baksidor av gravstenar. Tydligt och flertydigt, men den där konceptuella finurligheten också kan bli flyktig sin lätthet.

Betraktaren både inviteras och förvillas. René Magritte ler lätt i sin molntussiga himmel.

Därför är Birbrajers svit av "spegelvändningar" mer underfundiga. Vi ser bakifrån hur en rad personer ser sig i en spegel, men hur personens huvud döljer det egna speglade ansiktet. Vid närmare studium visar sig hela spegelbilden dock vara en målning ... Beträktaren både inviteras och förvillas. René Magritte ler lätt i sin molntussiga himmel.

TILL SIST UPPSTÅR den svale erotikern Duchamp igen, genom Birbrajers hygieniska fotografier av porslinsurinoarer. Duchamp ställde ut en sådan 1917 som en berömd vaginal skulptur som gavs titeln "Fontän". Det var hans nu klassiska "readymade", fabriksproducerad konst. Vad var det nu som Marcel Duchamp kallade sig själv? Han vände på bokstäverna i sitt namn och uppstod som Marchand du sel – saltförsäljare.

Till skillnad från Julian Birbrajer signerade Duchamp det massproducerade "fontänen" med ett rätt så oidealiskt fantasinamn: "R. Mutt". Vänd på ordet så blir det "Mutter" eller mamma, men här så att säga i villigt och jungfruligt skick – "ready maid". Barnsligt? Den salte ordspelaren Duchamp tog den manlige tittaren med byxor nere. Julian Birbrajers upprepning 99 år senare är mer försagd, för att inte säga kysk. Hans blanka svit kallas "ideal standard".

MIKAEL VAN REIS

COLUMBINE HIGH SCHOOL. Eric Harris, t v och Dylan Klebold dödade tretton människor, sårade tjugofyra och tog sedan

Alltid utanför —

Varför blev just min son/bror en mördare? Frågorna ställs i två aktuella amerikanska böcker om Unabombaren och massakern på Columbine High School i Colorado. Lars Åberg har läst.

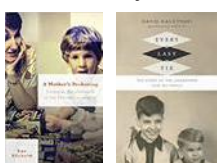
SAKPROSA

SUE KLEBOLD

A mother's reckoning. Living in the aftermath of the Columbine tragedy
W H Allen

DAVID KACZYNSKI

Every last tie. The story of the Unabomber and his family
Duke University Press

Är inte mördare alltid i någon mening sjuka? De kan vara drivna av idéer, pengar, kontrollbehov och annat, men det hindrar inte att det rör sig om en avvikelser från det som skulle kallas ett

normalt, friskt eller moraliskt beteende. I två aktuella amerikanska böcker skriver sig Columbinestytten Dylan Klebolds mamma och Unabombaren Ted Kaczynskis bror fram till slutsatsen att personerna de älskade också övermannades av sjukdomar, som de närmaste inte på allvar förmådde identifiera och göra någonting åt.

BÅDE SUE KLEBOLD, i *A mother's reckoning*, och David Kazynski, i *Every last tie*, är måna om att framställa sina familjer som ordinära och väl fungerande. De åker ut och campar, de spelar baseball eller mekar med bilen och de vill sina barn väl. De bor i vanliga hus vid vanliga gator. Klebold ställer sedan frågan som

sammanfattar förskräckelsen: Hur kunde jag undgå att förstå vad min son planerade?

Men hur skiljer man ut depression från tonårig nedstämdhet? När och var kunde saker gjorts annorlunda?

Å andra sidan: Var inte sonen Dylans och hans kompis Ericas bilbrott en varningssignal precis som Ericas hotfulla utfall mot en klasskamrat?

Massakern i april 1999 på Columbine High School i Littleton i Colorado är en i raden av skolskjutningar i USA, men den som fått det främsta symbolvärdet genom de många journalistiska och konstnärliga försök som gjorts att få grepp om dess obegriplighet.